

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

- سرشناسه : آقابابایی، مهدی، ۱۳۶۲ -
 عنوان و نام پدیدآور : رازهای نهفته در شطرنج/ مهدی آقابابایی.
 مشخصات نشر : قم: عطر عترة، ۱۳۸۹.
 مشخصات ظاهری : ۷۶ ص.
 شابک : ۱۰۰۰۰ ریال: 978-600-5588-73-6
 وضعیت فهرست : فیبا
 نویسی
 یادداشت : کتابنامه: ص. ۷۶؛ همچنین به صورت زیرنویس.
 موضوع : شطرنج (فقه)
 رده بندی کنگره : ۱۳۸۹ ۲۷۱/۱۹۴/۹BP
 رده بندی دیویی : ۲۹۷/۳۷۴
 شماره کتابشناسی : ۳۰۱۳۸۰۲
 ملی

رازهای نهفته در شطرنج

مهدی آقابابایی

رازهای نهفته در شطرنج

تالیف: مهدی آقابابایی
 ناشر: عطر عترة
 چاپ اول: ۱۳۸۹
 چاپخانه: حافظ
 شابک: ۶-۷۳-۵۵۸۸-۶۰۰-۹۷۸
 قیمت: ۱۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

مقدمه ۹

پیشگفتار ۱۱

بخش اول :

واژه شطرنج ۱۵

تاریخچه شطرنج ۱۶

کارنامه اردشیر بابکان ۱۶

ساسانیان ۱۷

تاریخ شطرنج در اسلام ۱۷

بخش دوم:

شطرنج از دیدگاه قرآن ۲۱

آیه اول ۲۲

آیه دوم ۳۲

آیه سوم ۲۵

آیه چهارم ۲۶

بخش سوم :

شطرنج از دیدگاه روایات

۱- خرید و فروش شطرنج ۲۸

۲- شطرنج و سر مبارک امام حسین علیه السلام ۲۹

۳- بازی با شطرنج کار آتش پرستان است ۳۱

۴- شطرنج باز در ماه مبارک رمضان آمرزیده نمی شود ۳۱

۵- همانند خوردن گوشت خوک ۳۲

۶- مؤمن شطرنج بازی نمی کند ۳۲

۷- پیامبر از بازی با شطرنج نهی فرموده ۳۳

۸- جذب کننده به شطرنج ملعون است ۳۳

۹- به شطرنج باز سلام نکنید ۳۴

۱۰- شطرنج از چیزهای باطل است ۳۴

۱۱- خداوند به مجلس شطرنج نظر نمی کند ۳۵

۱۲- نگهداری شطرنج در خانه ۳۵

۱۳- نزدیک شطرنج نشوید ۳۶

۱۴- نرد و شطرنج از آلات قمار است ۳۶

۱۵- شطرنج باز مشرک است ۳۶

۱۶- اصرار کننده بر زنا ۳۷

۱۷- قبول نشدن شهادت شطرنج باز ۳۷

۱۸- یاد دادن و بازی کردن به شطرنج ۳۷

بخش چهارم:

حکم بازی با شطرنج ۴۰

بخش پنجم:

شطرنج از دیدگاه شطرنج بازان ۴۱

شطرنج تقویت کننده‌ی فکر یا ورزش خسته کننده ۴۲

روانشناسی شطرنج ۴۳

یک ضرب المثل فرانسوی ۴۴

حالت شطرنج باز بعد از باخت ۴۵

تقدیم همسر برای باخت در شطرنج ۴۶

عاقبت شطرنج باز ۴۶

ضربه های اخلاقی ۴۹

بخش ششم:

حرام بودن شطرنج از راه برهان و منطق ۴۹

بخش هفتم:

شطرنج در زمان قدیم و جدید ۵۴

بخش هشتم:

احادیث شطرنج به زمان ما هم ربط دارد ۵۶

بخش نهم:

احکام مربوط به قمار ۵۸

بازی با آلات قمار و شرط بندی ۵۸

سرگرمی به آلات قمار بدون شرط بندی ۵۹

سؤال مهم ۶۰

بخش دهم:

فتاوی مراجع تقلید ۶۱

بخش یازدهم:

فتاوی امام خمینی (ره) درباره‌ی شطرنج ۶۵

پاسخ امام به دو سؤال فقهی ۶۶

تشریح پاسخ امام در مورد شطرنج ۶۸

آیا می‌دانید ۷۰

رنج شطرنج ۷۰

نتیجه‌ی بحث ۷۳

آثار دیگر از مؤلف ۷۵

منابع و مأخذ ۷۶

مقدمه

سالها پیش در این فکر بودم که آیا شطرنج حلال است یا حرام؟ آیا یک بازی فکری است! یا خسته کننده؟ آیا با شرط بندی صحیح است یا بدون شرط بندی؟

فکر مرا سخت به خود مشغول کرده بود، ناگاه به فکرم خطور کرد که هر طور شده باید تحقیق کنم و مطلب را بفهمم و به گوش دیگران هم برسانم، تحقیق کردم آنهم از دید آیات، روایات و نظریه کارشناسان شطرنج و روان شناسان شطرنج، در آخر هم فتاوی مراجع را جمع آوری کردم و فتوای حضرت امام علیه السلام را مورد بررسی قرار دادم.

ضمن اعلام نتایج تحقیقاتم از شما خوانندگان عزیز خواهشمندم کتاب را تا آخر بخوانید، بعد قضاوت کنید.

و این زحمت نا چیز را هدیه می کنم به پیشگاه با عظمت ولی نعمت ما ایرانیان که هر چه داریم از اوست، به ساحت مقدس و منور امام الرؤوف، غریب الغریاء علی بن موسی الرضا المرتضی علیه السلام.

و در پایان از استاد دلسوز و بزرگوار خود حضرت حجت الاسلام آقای سید محمد رضا تجویدی اصفهانی و آقای محمد فاضل عمومی که زحمت ویرایش کتاب را کشیدند کمال تشکر را دارم که اینجانب را یاری نمودند.

مهدی آقابابائی

نیمه شعبان المعظم ۱۴۲۵ ه ق

حوزه علمیه ذوالفقار - اصفهان

پیشگفتار

در اینجا لازم می دانم یک سری مطالب را که استاد بزرگوارم به من تذکر دادند، به سمع و بصر شما می رسانم.

قال الله تبارک و تعالی فی کتابه الکریم :

﴿وَمَا آتَانَاكَمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا﴾^۱

انسان در صورتی می تواند به قله کمال و سعادت نیل پیدا کند که با عمل به آیات و روایات، روحی مصفا پیدا کرده و به مقام عبودیت که بالاترین درجات سعادت است برسد.

در این راستا فراگیری اصول دین در قالب عقائد و فروع دین در قالب فقه و دستورات اخلاقی در علم اخلاق لازمه رسیدن به هدف خودسازی می باشد و این سه علم مکمل یکدیگرند و با فراهم شدن هر سه علم دین پدیدار می شود.

در روایتی آمده است که رسول خدا ﷺ فرموده اند:

«أَنَا الْعِلْمُ ثَلَاثَةٌ آيَةٌ مُحْكَمَةٌ، فَرِيضَةٌ عَادِلَةٌ وَ سَنَةٌ قَانِمَةٌ»^۲

«علم عبارت است از عقائد، اخلاق و فقه».

یکی از محرمات مسلم طبق آیات و روایات مسئله شطرنج است که متأسفانه با عدم توجه به قبح این وسیله و مضرات فکری و روحی و عقیدتی در قالب بازی فکری تفریحی مطرح شده و از آنجائی که نوعاً طبع بشر خواستار فرمانبرداری از نفس اماره می باشد.

۱ - حشر / ۷

۲ - اصول کافی، ج ۱، ص ۳۲

«افرایت من اتخذ آلهه هواه» قبح این مسئله ریخته شده اما طبق آیات و روایات

محرمات اسلام همیشگی است.

و اگر عده ای با تمسک به قاعده احکام ثانوی خواسته اند، این حرمت را بشکنند، باید متوجه عدم ترک آنها از عناوین و مسائل شرعی و یا بعضاً مغالطه - ای که در استدلال مرتکب شده اند، بود.

جزوه ی مزبور که نوشته ای است مفید و جناب آقای مهدی آقابابائی به استناد به منابع و مأخذ معتبره این مسئله را مطرح کرده اند می تواند تذکره ای باشد برای کسانی که مایل به شناخت حق از باطل می باشند.

﴿إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا﴾^۱

با امید به هدایت کسانی که مایل به هدایت شدن هستند.

نیمه شعبان المعظم ۱۴۲۵ ه.ق

سید محمد رضا تجویدی اصفهانی

بخش اول:

واژه و تاریخچه شطرنج

واژه شطرنج

شطرنج مأخوذ از شترنگ فارسی که بازی معروف است و به فارسی آوند خوانند و سین لغتی است که در آن و آن مأخوذ است از شطاره یا شطیر.^۱ تفسیرها و معانی گوناگونی که در لغت نامه‌ها برای شطرنج و واژگان آن آمده گواه آن است که واژه شطرنج معرب «شترنگ» فارسی و از ریشه‌ی پهلوی «چترنگ» می‌باشد.^۲

بعضی گفته‌اند: شطرنج در اصل «شتورنگا» بوده که یک لفظ هندی است و از دو لفظ «شتو» به معنای چهار و «رنگا» به مفهوم بخشی از سیاه ترکیب شده است که معنای حقیقی آن چهار ستون لشکر است که در صفحه‌ی شطرنج به صورت فیل و اسب و ارابه‌ی جنگی و پیاده‌ها نشان داده شده است. بعد از حمله‌ی اسکندر به هند «ارابه‌ی جنگی» به علت عدم کارایی منسوخ شد و «رخ» یا «قلعه» جایگزین آن شد.

به نظر جونزشتورنگا در قرن هشتم میلادی به ایران آمد و به مقتضای لهجه‌ی ایرانی تبدیل به شترنگ گردید. پس از آمدن تازیان به ایران و غلبه‌ی زبان عربی، شترنگ معرب گردیده و شطرنج شد.^۳

۱ - منتهی الارب.

۲ - شطرنج از دیدگاه تاریخ و ادبیات، ص ۵۱.

۳ - راز شطرنج، ص ۱۵.

تاریخچه‌ی پیدایش شطرنج

به روایت فردوسی در شاهنامه، در زمان خسرو اول انوشیروان، سفیری از هند با هدایای فراوان و از جمله شطرنج، به ایران آمد و از خسرو خواست، که دانشمندان ایران رمز بازی با شطرنج را بگشایند، و در صورتی که از عهده بر نیایند وی از تقدیم هدایا معذور خواهد بود.

خسرو هفت روز مهلت خواست. در این مدت هیچ یک از فرزندان دربار ساسانی به فهم آن نائل نیامدند جز بزرگمهر که راز شطرنج را گشود و سپس به هند سفر کرد و بازی نرد را که خود اختراع کرده بود، به هندیان عرضه داشت.^۱

کارنامه‌ی اردشیر بابکان (اشکانیان)

کهن‌ترین سندی که در آن از لغت شطرنج صحبت شده است کارنامه‌ی اردشیر بابکان (کارنامه‌ی ارتخشیر بابکان) می‌باشد. تاریخ نوشتن این سند در حدود سال ششصد میلادی است و به زبان پهلوی بوده و دارای ۵۶۰۰ کلمه است. کتاب مزبور توسط صادق هدایت ترجمه شده است که بخشی از آن در اینجا نقل می‌شود: «اردوان، چونش اردشیر بدید، شاد شد، و گرمی کرد و فرمود که: هر روز با فرزندان و سپهرگان خویش به نخجیر و چوگان شوید، و اردشیر همگونه کرد. وبه یاری یزدان به چوگان و اسوباری و چترنگ و نواردشیر و دیگر فرهنگ از ایشان همگی چیرورود بود».^۲

۱ - راز شطرنج، ص ۱۸.

۲ - کارنامه اردشیر بابکان، ترجمه صادق هدایت، ص ۱۷۳.

ساسانیان

موری، محقق بزرگ انگلیسی نظریه ای در این باره دارد که هب عنوان حسن ختام در انتهای فصلی از کتاب تاریخش که به شطرنج دوره ی ساسانیان اختصاص داده شده، نگاشته شده است.^۱

تاریخ شطرنج در اسلام

در دوره ی اسلامی شطرنج در دربار خلفا، خاصه خلفای عباسی رواج زیادی پیدا کرد. ابتدا در زمان دوّمین خلیفه ی عباسی، ابو جعفر منصور و بعد از منصور در سال ۱۵۸ قمری پسرش المهدی و بعد از او با روی کار آمدن هارون پنجمین خلیفه عباسی در سال ۱۷۰ قمری شطرنج گسترش چشمگیری پیدا کرد، به طوری که در عهد وی برای استادان شطرنج مقرری هم معلوم کرده بودند. زندگانی شخصی وی نیز خالی از شطرنج نبود،^۲ چنان که بازی او با همسرش زبیده، مادر امین، و همبستری او با کنیز مطبخی و به وجود آمدن مامون این مطلب را تأیید می کند.

صاحب منتخب التواریخ می نویسد :

یک روز مامون، زبیده، مادر امین را دید که لبهائش تکان می خورد و چیزی می گوید.
مامون گفت : ای مادر، آیا مرا نفرین می کنی چون پسرت محمد امین را کشته ام؟

۱ - شطرنج از دیدگاه تاریخ و ادبیات، ص ۵۸، به نقل از تاریخ شطرنج، ص ۵۸، چاپ

۱۹۱۳ میلادی آکسفورد.

۲ - همان، ص ۲۱.

گفت : نه به خدا قسم.

پسر گفت : پس چه می گفتی؟

مادر گفت : مرا معذور بدار.

مامون اصرار کرد.

زبیده گفت: با خود متذکر این مطلب بودم که یک روز من با پدرت هارون الرشید مشغول بازی شطرنج بودیم به شرط این که هر کس در بازی غالب شود، طرف مقابل باید به خواسته ی او عمل کند. اتفاقاً پدرت غالب شد و از من خواست در پیش او عریان راه بروم، و من هم ناچار به اطاعت شدم، ولی عصبانی و خشمگین بودم. با همان شرط، درخواست تجدید بازی را نمودم و این دفعه من غالب شدم. به پدرت گفتم : باید هم اکنون به مطبخ بروی و با «مراجل» که قبیح ترین و بد شکل ترین کنیزان است، در آمیزی!

پدرت هر چه اصرار و التماس کرد که او را از این کار معاف دارم، قبول نکردم و حتی حاضر شد تمام خراج یک ساله ی مصر را به من بدهد، ولی من نپذیرفتم و در خواسته ی خود پا فشاری کردم. ناچار پدرت با آن کنیز همبستر شد و نطقه ی تو منعقد شد، پس در واقع خودم سبب برای قتل پسرم بوده ام.^۱

بعد از هارون فرزند دوم وی محمد امین در سال ۱۹۳ قمری به خلافت رسید و او نیز به شطرنج علاقه مند بود. بعد از او مامون در سال ۱۹۶ قمری خلافت را آغاز کرد و اگر چه خودش در شطرنج مهارتی نداشت ولی استادان شطرنج را گرامی می داشت و همواره در کنار وی عده ای از استادان و بزرگان

۱ - منتخب التواریخ، ص ۵۰۴.

شطرنج جمع بودند. در عهد وی بود که برای اولین بار القابی برای شطرنج بازان وضع شد که از جمله‌ی آنها لقب «عالیه» بود.^۱ روی هم رفته در زمان وی شطرنج به حدی رواج یافت که به صورت جزئی از حیات عامه در آمد و به نماد آن دوران تبدیل شد. پس از انقراض خلافت عباسیان^۲ کانون فعالیت شطرنج به سوریه، ترکیه و مصر کشانیده شد و در بین مغولها معمول گردید و به تدریج از خاورمیانه به داخل اروپا گسترش پیدا کرد.^۳ این در حالی است که به هیچ عنوان شطرنج در سیره اهل بیت علیهم‌السلام، پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و شاگردان آنها وجود نداشته، بلکه از نظر آنها همان گون که خواهد آمد، شطرنج کاری لغو و باطل بوده، مسلماً کار لغوی که در دربار ظالمان و حاکمان خودسر و قاتلین ائمه اطهار علیهم‌السلام رواج داشته مورد نهی اهل بیت واقع خواهد شد. و مؤمنین را از بازی با شطرنج نهی نموده اند.

۱ - شطرنج از دیدگاه تاریخ و ادبیات، ص ۷۱-۷۲.

۲ - زوال سلسله عباسیان از اواخر قرن چهارم هجری قمری (قرن دهم میلادی) است.

۳ - راز شطرنج، ص ۲۳-۲۴.

بخش دوم:

شطح از دیدگاه قرآن کریم

قرآن کتاب هدایت و سعادت برای بشر در همه‌ی اعصار تا روز قیامت است و لازمه‌ی جاودانگی و دوام قرآن این است که مردم در هر زمانی که هستند، بتوانند متناسب با رشد فرهنگی خود از آن بهره و استفاده ببرند. در قرآن کلمه‌ی شطح به کار نرفته است، ولی به مناسبت‌های مختلف مفسران با آوردن روایاتی بحث شطح را مطرح نموده‌اند و ما در این فصل به حول و قوه الهی آیات قرآنی را که در مورد شطح تفسیر شده است، می‌آوریم، آن هم از لسان پاک و مطهر اهل بیت عصمت و طهارت علیهم‌السلام و قول معصوم علیه‌السلام حجت است بر ما.

آیه اول:

﴿فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ﴾^۱

ترجمه: دوری کنید از پلیدی بتها و از گفتار باطل مانند (دروغ و سخنان لغو و غنا).

طبق روایات متعدده از اهل بیت عصمت و طهارت علیهم‌السلام که به ما رسیده است مراد از «رِجْسٍ مِنَ الْأَوْثَانِ» در آیه‌ی مذکوره شطح است.

عبدالاعلی می‌گوید از امام صادق علیه السلام درباره‌ی آیه‌ی فوق سؤال نمودم؟ حضرت فرمود: پلیدی از او ثان، شطرنج، و گفتار زور غنا و آوازه خوانی است.^۱ از شواهد کبیره بودن قمار این است که خداوند در قرآن آن را همراه با بت پرستی و شراب ذکر فرموده است. در حدیثی آمده است که حضرت علی علیه السلام گروهی را دید که به بازی شطرنج اشتغال دارند و جمله‌ای به آنها فرمود که حضرت ابراهیم بت شکن علیه السلام می‌فرمود: «این مجسمه‌های بی روح و بت‌های بی اثر چیست که خود را به آنها مشغول کرده اید؟»^۲

و در خبری دیگر آمده است که حضرت امیر المؤمنین علیه السلام به قومی بگذشت که شطرنج می‌باختند، فرمود:
«ما هذه التماثيل التي انتم لها عاكفون»
و پاره‌ای از خاک برگرفت و در آن میان ریخت.^۳

آیه دوّم:

﴿ إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ ﴾^۱

۱ - معانی الاخبار، ج ۲، ص ۳۱۷ و مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۲۲۲ و تفسیر قمی، ج ۲، ص ۸۴ و دعائم الاسلام، ج ۲، ص ۲۱۰ و امالی طوسی، مجلس ۱۱، ص ۲۹۴ و فروع کافی، ج ۶، ص ۴۳۶.

۲ - پاسخ به پرسشهای مذهبی، ص ۴۰۲.

۳ - تفسیر روض الجنان و روح الجنان، ج ۳، ص ۲۰۳.

ترجمه: شیطان قصد آن دارد که بوسیله‌ی شراب و قمار (هر نوع قمار) بین شما عداوت و کینه برانگیزد و شما را از ذکر خدا و نماز باز دارد، پس آیا شما از آن دست بر می‌دارید (تا به فتنه شیطان مبتلا نشوید). طبق روایات متعدده از اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام که به ما رسیده است میسر را به نرد و شطرنج و انواع قمار تفسیر نموده اند. در تفسیر این آیه از حضرت امام محمد باقر علیه السلام نقل شده که حضرت فرمود: (خرید و فروش و بازی با میسر، نرد و شطرنج و هر نوع بازی قمار، حرام است)^۲.

در بیان حرمت استفاده از شطرنج همین کافی است که خداوند آنرا در آیه ۹۰ سوره مائده همردیف و مساوی با بت پرستی قرار داده و آنها را پلید و از عمل شیطان می‌داند.

﴿يَتَأْتِيَ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ

الشَّيْطَانِ فَأَجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾

ترجمه: ای کسانی که ایمان آورده‌اید، همانا شراب و قمار و بت‌ها و ازلام (نوعی بخت آزمایی) پلینند و از عمل شیطانند. پس از آنها دوری کنید تا رستگار شوید.

امام رضا علیه السلام فرموده اند:

«الميسر هو قمار». میسر همان قمار است.^۳

امام باقر علیه السلام فرموده اند:

۱ - مائده/۹۱.

۲ - تفسیر قمی، ج ۱، ص ۲۰۷.

۳ - تفسیر عباشی، ج ۱، ص ۳۳۹.

میسری که در قرآن مجید تحریم شده عبارت از نرد و شطرنج است و هر نوع قماری میسر است.^۱

امام رضا علیه السلام فرموده اند:

«ان الشطرنج و النرد و اربعة عشر و كل ما قومر عليه منها و هو ميسر.»

شطرنج و نرد و سه پر (سه در) و هر چیز دیگری که با آنها برد و باخت شود میسر است.^۲

آیه سوم:

﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنْفَعٌ لِلنَّاسِ

وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا﴾^۳

ترجمه: (ای رسول خدا از تو درباره‌ی شراب و قمار می پرسند، بگو: آن دو گناه بزرگ و سودهایی برای مردم دارد و گناهشان از سودشان بیشتر است).

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده اند:

«ان الله حرم علی - او حرم - الخمر و الميسر و الکوبه»

خداوند شراب و قمار و کوبه را بر من حرام کرد.

کوبه: نرد و طبل و دهل و بربط و طنبور یا مجموع نرد و شطرنج و طبل کوچک است.^۱

آیه چهارم:

﴿وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا﴾^۲

ترجمه: و کسانی که شهادت به باطل نمی دهند و در مجالس باطل شرکت نمی کنند و هنگامی که با لغو و بیهودگی برخورد کنند بزرگوارانه از آن می گذرند.

بنا بر این بندگان ویژه خداوند کسانی هستند که به چنین مجالسی نمی روند و همیشه در زندگی هدف معقول و مفید و سازنده ای راتعیب می کنند و از بیهوده گرایان و بیهوده کاران متنفرند و چنان از کنار آن می گذرند که بی اعتنائی آنان خود دلیل عدم رضای باطنیشان به این اعمال است و آن چنان بزرگوارند که هرگز محیط های آلوده در آنان اثر نمی گذارد و رنگ نمی پذیرد.

از امام صادق علیه السلام از معنای این آیه سؤال شد فرمودند:

من ذلك الغنا و الشطرنج.

از مصادیق مجالس باطل و لغو، غنا و شطرنج است.^۳

این بود آیاتی که ما توانستیم پیدا کنیم از کلام الله مجید درباره‌ی

شطرنج که از لسان مطهر اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام تفسیر شد.

۱ - میزان الحکمه، ج ۱۰، ص ۵۰۴۳، ح ۱۷۱۰۶.

۲ - فرقان/۷۲.

۳ - مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۲۱۳، ح ۱۵۱۴۷ و دعائم الاسلام، ج ۲، ص ۲۰۸.

۱ - میزان الحکمه، ج ۱۰، ص ۵۰۴۱ و تفسیر کوثر، ج ۱، ص ۵۲۱ و تفسیر عیاشی،

ج ۱، ص ۲۳۱ و وسائل الشیعه، ج ۱۲، ص ۲۳۹.

۲ - تفسیر عیاشی، ج ۱، ص ۳۳۹ و میزان الحکمه، ج ۱۰، ص ۵۰۴۱.

۳ - بقره/۲۱۹.

روایات رسیده از پیامبر اکرم ﷺ و اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام دریائی است سرشار از حقایق و معارف ارزشمند برای شیعیان و مسلمانان که هر کس به هر اندازه با این روایات که سرچشمه‌ی حیات معنوی است ارتباط داشته باشد و از آن بهره مند شود، به هدایت و سعادت نزدیکتر خواهد بود. روایات بسیاری از اهل بیت علیهم السلام درباره‌ی بازی کردن با شطرنج به ما رسیده است روایاتی که در اینجا آورده می شود اکثراً روایاتی است که با لفظ صریح شطرنج آمده است. انشاءالله به یاری خداوند روایات در این زمینه را ذکر می کنیم.

۱- خرید و فروش شطرنج

قال الصادق علیه السلام:

(بیع الشطرنج حرام و اکل ثمنه سحت و اتخاذها کفر و اللعب بها شرک و السلام علی الاهی بها معصیه و کبیره موبقه و الخائض فیها یده کالخائض یده فی لحم الخنزیر لا صلوه له حتی یغسل یده من مس لحم الخنزیر و الناظر الیها کالناظر فی فرج امه و الاهی بها و الناظر الیها فی حال ما یلهی بها و السلام علی الاهی بها فی حالته تلک من الاثم سواء و من جلس علی اللعب بها فقد تیوا مقعده من النار و کان عیسه ذلک حسره علیه فی القیامه و ایاک و مجالسه الاهی و المغرور بلعبها فانها من المجالس التي باء اهلها بسخط من الله یتوقعونه فی کل ساعه فیعمک معهم).^۱

ترجمه: فروختن شطرنج حرام و خوردن پول آن حرام و نگه داشتن آن کفر و بازی کردن با آن شرک و سلام کردن بر بازی کننده‌ی آن و یاد دادنش کبیره‌ی هلاک کننده است و کسی که برای بازی دست در شطرنج می‌کند، مانند

۱ - وسائل الشیعه، ج ۱۲، ص ۲۴۱، ح ۴ و ج ۱۷، ص ۳۲۳، ح ۲۲۶۶۴ و بحار الانوار، ج ۷۹، ص ۲۳۴ و تحریر الوسیله امام خمینی.

بخش سوم:

شطرنج از دیدگاه روایات

آن است که دست در گوشت خوک فرو برده و باید برای نماز دستش را بشوید^۱ و کسی که به شطرنج می‌نگرد، مثل کسی است که به فرج مادرش نگاه می‌کند. و کسی که نظر کند به آن در حال بازی کردن و سلام کند بر بازی کننده در آن حالت همه در گناه مساوی هستند و کسی که بنشیند به قصد بازی کردن جای خود را در دوزخ مهیا داند و این زندگانی باعث حسرت او در قیامت می‌باشد.

در روایت دیگر دنبال این حدیث آمده است که :

از همنشینی با قمار باز پرهیز زیرا از جمله مجالسی است که اهلش محل غضب الهی شده‌اند و هر ساعت منتظر غضبند و چون نازل شود تو را و ایشان را فرا خواهد گرفت.^۲

۲- شطرنج و سر مبارک امام حسین علیه السلام

عن الفضل بن شاذان قال سمعت الرضا علیه السلام يقول : لما حمل راس الحسين بن علي علیه السلام الى الشام امر يزيد لعنه الله فوضع و نصب عليه مائدة فاقبل هو لعنه الله و اصحابه ياكلون و يشربون الفقاع فلما فرغوا امر بالراس فوضع في طشت تحت سريره و بسط عليه رقعته الشطرنج و جلس يزيد عليه اللعنه يلعب بالشطرنج و يذكر الحسين علیه السلام و اباه و جده صلوات الله عليهم و يستهزيء بذكرهم فمتى قمر صاحبه تناول الفقاع فشربه ثلاث مرآت ثم صب فضله على ما يلي الطشت فمن كان من شيعتنا فليتنورع عن شرب الفقاع و اللعب

۱ - در کتاب حق الیقین علامه مجلسی علیه السلام آمده : که نمازش مقبول نیست تا دستش را بشوید، ص ۶۸۵

۲ - گناهان کبیره، ج ۱، ص ۲۸۴

بالشطرنج و من نظر الى الفقاع او الى الشطرنج فليذكر الحسين علیه السلام و ليلعن

يزيد و آل يزيد يمحو الله عزوجل بذلك ذنوبه و لو كانت بعدد النجوم).^۱

امام رضا علیه السلام فرموده اند:

وقتی سر مبارک امام حسین علیه السلام را به شام بردند یزید ملعون امر کرد تا آن را جایی قرار داده و سفره شراب و غذا پهن کنند ، سپس با اطرافیان مشغول خوردن غذا و نوشیدن شراب شد و هنگامی که از این کار فارغ آمد امر کرد تا سر مقدس را در طشتی پائین تخت گذارده و بر تخت بساط شطرنج پهن کنند و سپس آن ملعون مشغول بازی شطرنج شد و در حین بازی امام حسین علیه السلام و حضرت امیرالمؤمنین و رسول خدا صلی الله علیه و آله را یاد می‌کرد و آنها را مسخره می‌نمود. و هر گاه بر حریف پیروز می‌شد به شادمانی این پیروزی سه جرعه شراب زهر مار می‌کرد و ته جرعه شومش را پهلوی طشتی که سر مقدس آن حضرت در آن گذاشته بود می‌ریخت! لذا بر شیعیان ما واجب است که از خوردن شراب و شطرنج بازی پرهیزند و هر که در وقت نظر کردن بر شطرنج یا شراب صلوات فرستد بر حضرت امام حسین علیه السلام و لعنت کند یزید و آل یزید را ، حق تعالی گناهان او را بیامرزد هر چند به عدد ستارگان باشد.

مولف گوید: ثواب آن است که حق صلوات و لعن ادا شود یعنی هر وقت

چشم شخص به شطرنج یا شراب افتاد، قسمت لعن زیارت عاشورا « اللهم اللعن اول ظالم ظلم حق محمد و آل محمد و آخر تابع له على ذلك اللهم اللعن العصابة التي جاهدت الحسين و شايعة و بايعة و تابعت على قتله اللهم اللعنهم جميعا » و سلام و درود

۱ - عیون اخبار الرضا، ج ۲، باب ۳۰، میزان الحکمه، ج ۱۰، ص ۵۰۴۳، الدعوات، ص ۱۶۲، گناهان کبیره، ج ۱، ص ۲۵۵، بحار الانوار، ج ۷۹، ص ۲۳۷، منتهی الآمال، ج ۱، ص ۷۹۰، جامع الاخبار، ص ۵۳ و ...

زیارت عاشورا را قرائت کند « السلام عليك يا ابا عبدالله و على ارواح التی حلت بفنائک عليك منی جميعا سلام الله ابدًا ما بقیت و بقی اللیل و النهار و لا جعله الله آخر العهد منی لزیارتکم السلام علی الحسنین و علی بن الحسنین و علی اولاد الحسنین و علی اصحاب الحسنین ».

طبق این حدیث واجب است بر کسانی که می گویند ما عاشق سالار شهیدان حضرت ابا عبدالله الحسنین علیهما السلام هستیم و جانمان را فدای آقا می کنیم، اگر شطرنج بازی می کنند یا به مجالس شطرنج و شراب می روند یا به دیگران آموزش می دهند، از این کار دوری کنند و اگر کسانی را دیدند که چنین فعلی را انجام می دهند بر آنان واجب است که نهی از منکر کنند.

۳- بازی با شطرنج کار مجوسیه یا آتش پرستان است

از امام صادق علیه السلام از حکم شطرنج پرسیده شد؟ حضرت فرمود:

« دعوا المجوسیه لاهلها لعنہا الله »

کار مجوس را به آنها واگذارید که خدا آنان را لعن کرده است (بنابراین مسلمان نباید نزدیک شطرنج شود).^۱

۴- شطرنج باز در ماه مبارک رمضان آمرزیده نمی شود

در اصول کافی از حضرت امام صادق علیه السلام نقل شده که حضرت فرموده

اند:

« یغفر الله فی شهر رمضان الا ثلاثه ، صاحب مسکر او صاحب شاهین او مشاحن

قلت وای شیء صاحب الشاهین فقال علیه السلام: الشطرنج ».

۱ - وسائل الشیعه، ج ۱۲، ص ۲۳۷ و گناهان کبیره، ج ۱، ص ۲۵۳.

خداوند در ماه مبارک رمضان سه گروه را نمی آمرزد:

۱- شراب خوار

۲- کسی که با مسلمانی کینه توزی می کند.

۳- صاحب شاهین

از حضرت پرسیده شد صاحب شاهین کیست؟

حضرت فرمود: شطرنج باز.^۱

۵- همانند خوردن گوشت خوک

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده اند:

«کسی که با شطرنج بازی کند، مانند کسی است که گوشت خوک

می خورد».^۲

۶- مؤمن شطرنج بازی نمی کند

امام صادق علیه السلام در پاسخ بکیر از شطرنج بازی فرمود:

« مؤمن چنان سرگرم است که به بازی نمی رسد».^۳

امام باقر علیه السلام در پاسخ به سؤال از شطرنج بازی فرمود:

« مؤمن به بازی کردن نمی رسد».^۴

۱ - فروع کافی، ج ۶، ص ۴۳۵ و گناهان کبیره، ج ۱، ص ۲۴۸.

۲ - امالی شیخ صدوق (ره)، ص ۲۵۵.

۳ - میزان الحکمه، ج ۱۰، ص ۵۰۴۱، ح ۱۷۰۹۸.

۴ - میزان الحکمه، ج ۱۰، ص ۵۰۴۱، ح ۱۷۰۹۹.

۷- پیامبر بازی کردن با شطرنج را نهی فرموده اند:

قال الصادق عليه السلام: قال: نهى رسول الله ﷺ ... ونهى عن اللعب

بالنرد و الشطرنج و الكوبه و العرطبه و هي الطنبور و العود...^۱

عن الرضا عليه السلام: ان الله تبارك و تعالى نهى عن جميع القمار و امر العباد و

بالاجتناب منها و سماها رجساً فقال: رجس من عمل الشيطان فاجتنبوه» مثل اللعب

بالشطرنج و النرد و غيرهما من القمار و النرد اشر من الشطرنج^۲.

امام رضا عليه السلام فرموده: خداوند تمام اقسام قمار را تحریم کرده و به مردم

فرمان داده است از آن اجتناب نمایند خداوند قمار را پلید خوانده و آن را عمل

شیطانی دانسته و مردم را از آن برحذر داشته است مانند بازی با شطرنج و نرد و

دیگر بازیهای قمار، و بازی نرد بدتر از قمار با شطرنج است.

۸ - جذب کننده به شطرنج ملعون است

قال رسول الله ﷺ:

((ملعون من جر بالاستريق كاكل لحم الخنزير يعني الشطرنج و الناظر اليه))

ملعون است کسی که جذب کند (بکشاند) مردم را به شطرنج که مانند

خوردن گوشت خوک است، یعنی شطرنج بازی و نظر کردن به آن.^۳

۹ - به شطرنج باز سلام نکنید

قال امير المؤمنين عليه السلام: قال نهى رسول الله ﷺ: ((ان يسلم على اربعة على

السكران في سكره و على من يعمل التماثيل و على من يلعب بالنرد و على من يلعب

بالاربعة عشر و انا ازيدكم الخامسة انهاكم ان تسلموا على اصحاب الشطرنج))

حضرت علی عليه السلام فرموده اند که رسول خدا نهی فرموده اند که به چهار

کس سلام شود: ۱- به مست در هنگام مستی وی ۲- به کسی که مجسمه

می سازد ۳- به کسی که نرد می بازد ۴- به کسی که بازی اربعه عشر می کند^۱ و

من پنجمی را برای شما می افزایم و شما را نهی می کنم از سلام کردن بر

شطرنج بازیان.^۲

۱۰ - شطرنج از چیزهای باطل است

سئل عن الصادق عليه السلام عن اللعب بالشطرنج؟

فقال عليه السلام: الشطرنج عن الباطل.

از حضرت امام صادق عليه السلام از بازی کردن با شطرنج سؤال شد؟

حضرت فرمودند: شطرنج از چیزهای باطل است.^۳

وقتی چیزی در شرع مقدس اسلام باطل باشد؛ انجام دادن آن فعل حرام

است.

۱ - شرح بازی اربعه عشر این است که: چهارده گودی در دو ردیف می سازند و مهره

هائی در آن می غلطانند و بازی می کنند به زیاد و کم مهره ها که می غلطانند بازی را

ادامه می دهند و قرار برد و باختی دارد.

۲ - خصال شیخ صدوق (ره)، ج ۱، ص ۱۶۲.

۳ - تفسیر عباشی، ج ۲، ص ۳۱۵.

۱ - من لا يحضر الفقيه، ج ۴، ص ۴۹۶۸.

۲ - مستدرک الوسائل، ج ۲، ص ۴۳۶.

۳ - مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۲۲۳ و بحار الانوار، ج ۷۶، ص ۲۳۷.

۱۱- خداوند به مجلس شطرنج نظر نمی کند

مردی از بصریون بر حضرت امام علی علیه السلام داخل شد، فقال: جعلت فداک انی لتعد مع قوم یلعبون بالشطرنج و لست اللعّب بها و لکن انظر! فقال: ما لک و لمجلس لا ینظر الله تعالی الی اهلہ.

عرض کردم: پدر و مادرم به فدایت، به درستی که من می‌نشینم با جماعتی که شطرنج بازی می‌کنند ولی من بازی کننده نیستم و لکن نگاه می‌کنم؟

حضرت علیه السلام فرمود: تو را چه به مجلسی که نظر نمی‌فرماید خداوند تبارک و تعالی به اهلش.^۱

۱۲- نگهداری شطرنج در خانه

امام رضا علیه السلام فرموده اند:

« من ابقى فی بینه طنبوراً و عوداً او شیناً من الملاهی من المعزفہ و الشطرنج و اشباهه اربعین یوما فقد باء بغضب من الله فان مات فی اربعین مات فاجراً فاسقاً ماؤه جهنم و بس المصیر »

هر کس چهل روز باقی گذارد در خانه می خود طنبور یا عود یا چیزی از ملاهی را از معازف (آلاتی که با دست زده می‌شود) و شطرنج و مانند آن، پس سزاوار گردد خشمی را از جانب خداوند، و اگر بمیرد در این چهل روز، فاجر و فاسق مرده است و جایگاه او جهنم است و چه بد بازگشتی خواهد داشت.^۲

۱ - تفسیر اثنی عشری، ج ۱، ص ۳۸۹.

۲ - تفسیر اثنی عشری، ج ۹، ص ۴۷ و مستدرک الوسائل ج ۱۳، ص ۲۱۸ و

بحار الانوار، ج ۷۶، ص ۲۵۳.

۱۳ - نزدیک شطرنج نشوید

از امام صادق علیه السلام درباره‌ی نرد و شطرنج سؤال شد؟ حضرت فرمود: نزدیک آن دو نشوید.^۱

۱۴- نرد و شطرنج از آلات قمار است

قال الصادق علیه السلام: « النرد و الشطرنج من المیسر »
نرد و شطرنج از آلات قمار است.^۲

۱۵- شطرنج باز مشرک است

امام صادق علیه السلام فرموده اند: **اللاعب بالشطرنج مشرک**
بازی کننده با شطرنج^۳ مشرک است.^۴

علاوه از روایاتی که بازی با شطرنج را شرک معرفی کرده است نیز این معنا - مشرک بودن - استفاده می شود.

۱ - روضه الواعظین، ج ۲، ص ۴۵۸.

۲ - تفسیر عیاشی، ج ۱، ص ۱۰۶.

۳ - مراد از شرک، شرک در طاعت است که بر هر گناه و معصیتی اطلاق می شود، و لکن نسبت به بعضی از گناهان، به جهت اهمیت فوق العاده ی آن، به لفظ شرک تصریح شده است.

۴ - مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۲۲۳.

۱۶- اصرار کننده بر زنا

امام رضا علیه السلام فرموده اند:

«... و مثل الذی یلعب فی شیء من هذه الاشياء (یعنی الشطرنج و...) کمثل

الذی مصرّ علی الفرج الحرام».

مثل کسی که با چیزی از این اشیاء (یعنی آلات قمار مثل شطرنج و ...)

بازی کند مانند کسی است که اصرار بر زنا داشته باشد.^۱

۱۷- قبول نشدن شهادت شطرنج باز

امام صادق علیه السلام فرموده اند:

« لا تقبل الشهاده شارب الخمر و لا شهاده اللاعب بالشطرنج و النرد و... »

شهادت شخص شراب خوار، شطرنج باز، نرد باز و... قبول نمی‌شود.^۲

۱۸- یاد دادن و بازی کردن با شطرنج

امام صادق علیه السلام فرموده اند:

«انما حرمّ الله الصناعاتی هی حرام کلها التی یجی منها الفساد محضاً نظیر

البرابط و المزامیر و الشطرنج و کل ملهو به و الصلبان و الاصنام وما اشبه ذلك الی ان قال

علیه السلام فحرام تعلیمه و تعلمه و العمل به و الاخذ الاجره علیه و جمیع التقلب فیہ من وجوه

الحركات» .

صنعتی را که هیچ جهت حلالی در آن نباشد و جز شر و فساد چیزی بر

آن مترتب نیست؛ مانند بربط (آلت موسیقی است که شبیه عود می‌نوازند) و مانند

مزمراها (نی) و شطرنج و هر آلت و وسیله‌ی لهوی و صلیب نصاری و
بتها و هر چه شبیه اینها باشد، پس یاد دادن و یاد گرفتن و عمل کردن به آن و
اجرت گرفتن به آن و جمیع تصرفات در آن حرام است.^۱

اینها روایاتی بود از لسان مطهر اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام که در
کتب روایی و تفسیری آمده است و تعداد این روایات بیش از این است و ما به
مقداری که تحقیق کردیم اکتفاء کردیم و کسانی که مایلند بیشتر با روایات آشنا
شوند به پاورقیها رجوع کنند. و تمامی کتبی که از آن برای روایات استفاده شده
خود از کتب مرجع است.

بنابراین برادر و خواهر عزیزم؛ مگر نه اینکه دین اسلام آمده است تا ما را
از گمراهی و ضلالت نجات دهد؟!

و مگر نه اینکه امامان معصوم ما آن همه سختی و ظلم را تحمل کرده
اند تا ما هدایت شویم؟!

و مگر نه اینکه علمای بزرگی بسیار زجر کشیده اند تا این احادیث و
دستورات به ما برسد؟!

پس بیائیم به پاس داشت تمام زحمات آنان به فرامین الهی آنها گوش
فرا دهیم و از هر گونه کار لغو و بیهوده دوری کنیم، تا رستگار شویم.

۱ - همان، ص ۲۲۴ و بحار الانوار، ج ۷۶، ص ۲۳۳.

۲ - من لا یحضر الفقیه، ج ۳، ص ۴۰ و وسائل الشیعه، ج ۲۷، ص ۳۷۹.

۱ - تحف العقول، ص ۳۳۵ و گناهان کبیره، ج ۱، ص ۲۵۹.

سؤال: آیا بازی با شطرنج از نظر دین مبین اسلام اشکال دارد یا خیر؟ البته توجه دارید که معمولاً روی شطرنج شرط بندی نمی شود و حتی می توان ادعا کرد که گاهی از انجام قمار جلوگیری می کنند، اینک با تذکر به این نکته که اکنون شطرنج در جهان به عنوان یک بازی و ورزش فکری شناخته شده و دائماً در حال توسعه است حکمش چیست؟

پاسخ: میان علمای ما معروف است که بازی با آلات قمار به کلی، اگر چه بدون شرط بندی باشد، حرام است. و ممکن است علت این موضوع آن باشد که سرو کار داشتن با این آلات خواه ناخواه انسان را به قمار می کشاند. و مخصوصاً درباره بازی با شطرنج اخبار متعددی از امامان معصوم علیهم السلام به ما رسیده است که استعمال آلات این بازی به هر عنوان ممنوع است و عنوان ورزش فکری به این بازی دادن در حکم مزبور تاثیری نمی گذارد، زیرا ممکن است سایر انواع قمار را نیز تحت این عنوان و این نام انجام داد، چون در خیلی از انواع قمار از جمله بازی با ورق ممکن است این فعالیت فکری وجود داشته باشد ولی مفاسد آن جای انکار ندارد.^۱

خلاصه اینکه شطرنج یک نوع قمار است و از آغاز به همین عنوان اختراع گردیده البته قمارها دو نوعند: گاهی نیاز به تفکر ندارد و تنها از تصادف در آنها استفاده می شود در حالی که در بعضی دیگر فکر لازم است و شطرنج یکی از آنهاست.

اسناد و مدارک اسلامی درباره‌ی حرمت شطرنج جای شک و تردید نمی گذارد (که ما در بخش سوم به ۱۸ موضوع در ۲۰ روایت اشاره کردیم).

بخش چهارم:

حکم بازی با شطرنج

۱ - پاسخ به پرسشهای مذهبی، ص ۴۰۱.

«خواستم همین را بگویم که خطر واقعی شطرنج است زیرا پرداختن به شطرنج سایر منابع ذهنی را از کار می‌اندازد و دیگر فعالیت‌های ذهنی بیهوده و بوج می‌شود. شطرنج می‌تواند به مفهوم لغت اختلال حواس ایجاد کند».

بعد شانتال نظر «الخین» قهرمان نابغه را تکرار می‌کند که همیشه می‌گفت: «برای برنده شدن باید از حریف خود متنفر شد...» و این یک زبان غیر قابل انکار اخلاقی به اضافه زیانهای دیگر است.^۱

«کلیولند»، روان‌شناس معروف آمریکائی پس از سالها بررسی ثابت کرده است که افراد کودن و کم‌هوش که در سایر رشته‌های فکری کمبود و نارسائی دارند، به خوبی می‌توانند شطرنج بازی کنند و به درجه استادی برسند.^۲ آیا واقعا همین بازی است که بعضی ادعا می‌کنند یک ورزش فکری است و نیاز به هوش و فکر قوی دارد به طوری که فقط افراد متفکر و دانا و با هوش می‌توانند به آن بپردازند!!!

روان‌شناسی شطرنج

۱- «ارنست جانس» ضمن مطالعه استادانه‌ی روان‌شناسی شطرنج، خاطر نشان می‌کند: مسلم است که انگیزه‌ی بازیکنان شطرنج تنها جنبه‌ی مبارزه‌ای نمی‌باشد. بلکه انگیزه‌ای زشت تر و ناپسندتر دارند که همان جنبه‌ی پدرکشی این بازی است، زیرا هدف این بازی اسیر کردن و مات کردن است.^۳

۱- پاسخ به پرسشهای مذهبی، ص ۴۰۲.

۲- راز شطرنج، ص ۶۵.

۳- همان، ص ۶۷.

یک پزشک آمریکایی بعد از سالها تحقیق به این نتیجه رسیده که هر سال فقط در آمریکا هزارها نفر در اثر قمار جان خود را از دست می‌دهند، این پزشک ثابت کرده که: «هنگام قمار ضربان قلب بازیکنان خیلی بیشتر می‌شود و قلب یک پوکر باز ماهر معمولاً بیش از صدبار در دقیقه می‌زند». همین پشش غیر معمولی قلب باعث می‌شود که قماربازان یا پشت میز قمار سخته یا پانزده سال پیش از موعد طبیعی پیر شوند و بمیرند.^۱

۲- «جان هس» نیز از این که در دوران اقامتش در زندان شطرنج بازی کرده بود احساس ندامت می‌کرد، زیرا معتقد بود که بدین طریق عواطف نا مطلوب خویش را بروز داده است.

یک ضرب المثل فرانسوی

در یک ضرب المثل فرانسوی نیز می‌خوانیم: اگر قلب مهربانی داشته باشی نمی‌توانی شطرنج بازی کنی.^۲

فرض می‌کنیم که بازی با شطرنج - اگر بدون برد و باخت باشد - یک نوع تقویت فکر باشد، اما تقویت فکر جنگجویی است، فکر ستیز، غلبه بر حریف، اسیر کردن و... مخصوصاً با توجه به این که مهره‌های شطرنج با عناصر یک جنگ واقعی مطابقت دارد، می‌توان گفت: بازی شطرنج یک جنگ فکری است. و از این گذشته شطرنج یک بازی استعماری است، زیرا یک جنگ استعماری را نشان می‌دهد که یادبود دوران‌های تاریک زندگی بشر می‌باشد، بنابراین تقویت روحیه استعماری شطرنج یکی از زیان‌های آن است.

۱- مبارزه با گناه، ص ۶۴، به نقل از مجله روشنفکر، ش ۷، سال ۴۲.

۲- راز شطرنج، ص ۶۸.

در اواخر قرن نوزدهم آندرسن قهرمان جهان، گفته است: «من تا به حال از هیچ آدم سالمی بازی شطرنج را نبرده ام، زیرا هر کس پس از باخت، مدعی نوعی بیماری می شود».^۱

«تارتاکوور» نابغه ی بزرگ شطرنج جهان که در سال ۱۹۵۰ عنوان استاد بزرگ بین المللی به او داده شد، نیز شطرنج را هنر جنگ و ستیز نامیده است.^۲

حالت شطرنج باز بعد از باخت

«الخین» که نابغه شطرنج و صاحب عنوان قهرمانی جهان بود، آن چنان خود خواه و خود بین بود که هر وقت می باخت از فرط خشم و عصبانیت با چوب دستی خویش اثاثیه اتاق را می شکست.^۳

«ریچارد رتی» که او نیز از نوابغ شطرنج جهان به شمار می آید و الخین او را نابغه خوانده است، بعد از هر باخت، ۲۴ ساعت خود را در یک اتاق زندانی می کرد.^۴

«جیمز بلاکبرن» استاد بزرگ انگلیسی وقتی در یک بازی به «اشتای نیتس» که در سال ۱۸۸۶ میلادی قهرمان رسمی جهان شد، می بازدهد، آن چنان

۱ - شطرنج از دیدگاه تاریخ و ادبیات، ص ۱۱۵-۱۱۷

۲ - راز شطرنج، ص ۶۹.

۳ - همان، ص ۷۲.

۴ - همان، ص ۷۲.

ناراحت می شود که با دست های نیرومندش حریف خود را از روی صندلی بلند کرده و از طبقه ی دوم ساختمان به بیرون می اندازد ولی «اشتای نیتس» شانس آورده و کشته نمی شود.^۱

تقدیم همسر برای باخت در شطرنج

دیوان اشعار گارین (رومون گلان) که در قرن ۱۳ میلادی منتشر شده است در زمینه ی برد و باخت های غیر عادی در شطرنج اشاراتی دارد. اعتیاد و افراط در بازی شطرنج کار را به جائی می رساند که «شارل کبیر» به حریفش «گارین» اطمینان می دهد که اگر بازی را ببازد علاوه بر سلطنت کشور فرانسه، همسرش را نیز تقدیم وی خواهد کرد. و در تاریخ ثبت است که هندی ها نیز از اعضای بدن خود گرفته تا بانوان حرم خود را در بازی شطرنج به قمار می گذاشتند.^۲

عاقبت شطرنج باز

یکی از شطرنج بازان می گوید:

شطرنج مبارزه ای تنگاتنگ با تنش و هیجان فوق العاده سیستم عصبی است.

وقتی به مطالعه درباره ی زندگانی شطرنج بازان می پردازیم می بینیم که بسیاری از آنها در اثر شطرنج مبتلا به بیماریهای روانی یا قلبی شده اند و حتی مرگ برخی از آنها به خاطر حملات قلبی و یا مشکلات روانی بوده است.

۱ - همان، ص ۷۲.

۲ - همان، ص ۷۴. و شطرنج از دیدگاه تاریخ و ادبیات، ص ۱۱۵-۱۱۷.

«پاول مورفی» نابغه‌ی شطرنج جهان که در سن ۱۲ سالگی بازیکنی معروف گردید و در سال ۱۸۷۵ میلادی با شکست دادن تمام حریفان خود قهرمان آمریکا شناخته شد، یک سال پس از کسب مقام قهرمانی به علت یک نوع بیماری روانی فعالیت خود را در عرصه‌ی شطرنج رها کرد.

«آدلف آندرسن» استاد شطرنج جهان نیز بر اثر بیماری قلبی از دنیا رفت.^۱

«ایوان مخوف» تزار روسیه بر اثر علاقه‌ی شدید به شطرنج، در پای صفحه‌ی شطرنج دچار حمله‌ی قلبی شد.^۲

سلطان محمد اول پادشاه عثمانی، از باخت در شطرنج به اندازه‌ی ای عصبانی می‌شود که هر مهره‌ی او را که سبب باختش بود برای همیشه از صفحه شطرنج خود طرد می‌کرد و دور می‌انداخت.

اواسط قرن ۱۷ میلادی در نزدیکی هالبرد اشتاد (آلمان) دهکده‌ی شطرنج (اشتروپک) ساخته شد در این دهکده تمام اهالی، حتی اطفال خردسال شطرنج بازی می‌کردند. اهالی اشتروپک شطرنج را از (بره لات برناردوس) نامی که در زندان دهکده محبوس بود، آموختند. برناردوس شطرنج را به زندانبانان آموزش داد و آنها هم به نوبه‌ی خود مربی بقیه‌ی سکنه دهکده شدند و بتدریج همه، بازی شطرنج را آموختند و روایت شده که چنان ذوق و شوق بازی آنها را فرا گرفته بود که اهالی اشتروپک از عشق شطرنج، حتی کار فلاح (کشاورزی) و دامداری را رها کرده بودند و از سپیده دم تا نیمه‌های شب شطرنج می‌زدند!

۱ - راز شطرنج، ص ۷۶.

۲ - شطرنج از دیدگاه تاریخ و ادبیات، ص ۱۱۶.

در تاریخ جنگهای، جنگ ترنتون در شرق آمریکا هم داستانی دارد، به این معنی که چون در جنگها استتار یکی از اصول اولیه و مهم هر جنگی است لذا جرج واشنگتن که فرمانده نیروهای آمریکایی است، می‌کوشیده که تدارکات و نقل و انتقال حمله اش از چشم فرماندهان انگلیسی مخفی بماند ولی یکی از طرفداران انگلیسی ها موضوع را می‌فهمد و آن را طی نامه ای به اطلاع فرمانده نیروهای انگلیس می‌رساند اما چون سردار انگلیس مشغول بازی شطرنج بوده، نامه را با بی‌اعتنایی در جیب خود می‌گذارد تا سرفرصت آن را مطالعه کند و موقعی موضوع را می‌فهمد که هم بازی شطرنج را باخته بود و هم جنگ ترنتون را.^۱

(این واقعه در سالهای کسب استقلال آمریکا اتفاق افتاده است).

آیا اگر می‌شنویم مرگ بعضی از شطرنج بازان به علت بیماری های روانی و اعصاب بوده تعجب آور است؟

آیا همین بازی است که فکر را باز می‌کند در حالی که جیمز بعد از باخت در یک بازی حریف خود را از طبقه‌ی دوم ساختمان به پائین پرتاب می‌کند؟

آیا همین بازی یک هنر فکری است که شطرنج باز حاضر می‌شود در صورت باخت همسر خود را تقدیم برنده‌ی بازی کند؟

در سرگذشت کدام مخترع یا مکتشف خوانده اید که جزء قهرمانان شطرنج بوده است؟ و

۱ - شطرنج از دیدگاه تاریخ و ادبیات ص ۱۱۵-۱۱۷

ضربه های اخلاقی

اگر یاد خدا از زندگی حذف شود و مهر و عشق الهی یعنی ایمان از وجود بشر حذف گردد، چه می ماند؟
موجودی با یک سلسله احساسات خشن و وحشی، بشری نا آرام، مضطرب، خائف، محزون و ناامید.

به اتفاق همه ی دانشمندان علم اخلاق، رمز خوشبختی و سعادت حقیقی بشر در تعدیل احساساتش نهفته است که از آن به عدالت تعبیر می شود و آن به معنای واقعی کلمه در منطبق کردن مسیر زندگی با راه خدا که صراط مستقیم است، خلاصه می شود، زیرا روح آرامش و اطمینان آنجا است. در حدیثی که از پیشوایان ما نقل شده، به این نکته لطیف اشاره شده که: «**الانسان هو المرء المؤمن**» انسان واقعی همان فردی است که ایمان داشته باشد.^۱ و قمار از جمله وسایلی است که بوسیله آن بشر از یاد خدا محروم و از ایمان و بندگی باز داشته می شود.

اینجا است که می فهمیم چرا اسلام قمار را به طور کلی حتی در صورتی که برد و باخت هم در کار نباشد حرام کرده است زیرا هیچ نوع قماری در واقع بدون برد و باخت نیست بلکه در مواردی که پول در میان نباشد این برد و باخت در وجود و فکر و اخلاق است.

بخش ششم:

حرام بودن شطرنج

از راه برهان و منطق (شکل اول)

گذشته از احادیث وارده و اجماع علمای امامیه به حرمت مسکرات و قمار می‌توان برهان منطقی بر حرمت این دو اقامه نمود؛ بدین تقریر که از آیه‌ی مذکور بدست آید که خمر و میسر اثم می‌باشد^۱ و در آیه‌ی دیگر سوره‌ی اعراف^۲ خداوند تبارک و تعالی می‌فرماید: «**قل انما حرم ربی الفواحش ما ظهر منها و ما بطن و الاثم**»

ای پیغمبر بگو: خداوند تنها اعمال زشت را چه آشکار باشد چه پنهان حرام کرده است و همچنین اثم را.

از مجموع این دو آیه برهان شکل اول تشکیل می‌شود:

صغرای قضیه: «ان فی الخمر و المیسر اثم»

کبرای قضیه: «کل ما فیه ان اثم حرام»

نتیجه: «فالخمر و المیسر حرام».

بدرستی که خمر و قمار اثم است و هر چه در آن اثم باشد حرام است پس خمر و قمار حرام است.

این بیان مقتبس از فرمایش حضرت امام کاظم علیه السلام است به مهدی عباسی که سؤال از حرمت خمر نموده بود. پس از جواب حضرت، مهدی به علی بن یقطین می‌گوید: هذا والله فتوی هاشمیه.^۳

۱ - بقره / ۲۱۹.

۲ - اعراف / ۳۳.

۳ - تفسیر اثنی عشری، ج ۱، ذیل آیه ۲۱۹، سوره بقره.

سؤال: آیا شطرنجی که در روایات آمده با شطرنجی که در عصر ما وجود دارد

فرقی دارد؟

جواب:

در کتابهای اصول، قاعده ای وجود دارد که می گوید: اگر یکی از ائمه اطهار علیهم السلام حکمی را برای شیئی قرار داد و برای آن قیدی نیاورد (که مثلاً آن شیء چه خصوصیتی دارد) آن حکم برای تمام انواع آن شیء لازم الاجراست و حتی اگر در روایات نیز خصوصیات شطرنجی که ذکر نموده اند نیامده باشد و با فرض این مطلب که شطرنج امروزی با آن شطرنج فرق دارد طبق قاعده فوق، در مورد این شطرنج هم احکام گفته شده جاری است.

البته ناگفته نماند که احادیث فراوانی از پیامبر اکرم و ائمه اطهار علیهم السلام دربارهی شطرنج با همین نام و خصوصیات ذکر شده است مانند روایت اول که از حضرت امام صادق علیه السلام نقل شده و یا احادیث دیگری که امام صادق علیه السلام شطرنج را با عنوان صاحب شاهین نام می برد. (وجه نامگذاری شطرنج به شاهین وجود دو شاه و وزیر در دو طرف شطرنج می باشد).

ما در اینجا روایاتی که گفته صاحب شاهین شطرنج است را فقط به ذکر سند اکتفاء می نمائیم و مشتاقان به تحقیق می توانند به کتب زیر که در پاورقی آمده است مراجعه و مطالعه نمایند.^۱

بخش، مضمّن:

شطرنج در زمان قدیم و جدید

۱ - فروع کافی، ج ۶، ص ۴۳۵، من لا یحضر الفقیه، ج ۲، ص ۹۸، وسائل الشیعه، ج ۱۰، ص ۳۰۶ و ج ۱۷، ص ۳۱۹، بحار الانوار، ج ۷۶، ص ۲۳۲ و ج ۹۳، ص ۳۴۰ و ۳۷۳، امالی شیخ طوسی (ره)، ص ۶۹۰، تهذیب، ج ۳، ص ۶۰.

بخش هشتم:

احادیث شریعت به زمان ما هم ارتباط دارد

سؤال: آیا احادیثی که در زمان گذشته از لسان مطهر اهل بیت عصمت و طهارت

علیه السلام بیان شده است به همان زمان مربوط است یا به زمان ما هم ربط دارد؟

جواب: بله - زیرا مراجع تقلید نیز احکام شرعی را از همین روایات بدست می آورند و چنانچه این احادیث مربوط به زمانهای قبل باشد و ربطی به زمان ما نداشته باشد پس احکام شرعی را چگونه می توان بدست آورد؟
مسائلی که اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام حلال کرده اند تا قیامت حلال است و مسائلی که حرام کرده اند تا قیامت حرام است و با گذشت زمان نه حلالی حرام و نه حرامی حلال می شود و اگر کسی خلاف این حرف را بزند در دین بدعت آورده است.

در کتاب اصول کافی روایتی در باره بدعت آمده است که حضرت

می فرمایند:

عن زراره قال، سالت ابا عبدالله علیه السلام عن الحلال و الحرام فقال: حلال محمد حلال

ابدا الی یوم القیامه و حرامه حرام ابدا الی یوم القیامه، لا یكون غیره و لا یجىء غیره و
قال علی علیه السلام: ما احد ابتدع بدعه الا ترک بها سنه.

زراره گوید: از امام صادق علیه السلام راجع به حلال و حرام پرسیدم؟

حضرت فرمودند: حلال محمد صلی الله علیه و آله همیشه تا روز قیامت حلال است و

حرامش همیشه تا روز قیامت حرام، غیر حکم او حکمی نیست و جز او پیغمبری نیاید و علی علیه السلام فرمود: هیچکس بدعتی ننهاد جز آنکه به سبب آن سنتی را ترک کرد.^۱

حال بر فرض اینکه احادیث مربوط به زمان ما نباشد آیات قرآن چگونه؟

آیا نصی بالاتر از قرآن دارید؟ خودتان جواب را بدهید و قضاوت کنید.

بخش نهم:

احکام مربوط به قمار

الف: بازی با آلات قمار و شرط بندی

در این قسمت از این کتاب سخنان شهید محراب حضرت آیت الله دستغیب رحمته الله را می آوریم.

اگر با وسایل و آلات مخصوصه قمار بازی کنند و شرط بندی و قرار داد نمایند که هر کدام ببازد به دیگری که برنده شده مبلغ معینی پول یا جنس پرداخت نماید، شکی در حرمت آن نیست. و قدر مسلم از عنوان قمار و میسر که در قرآن شریف و اخبار رسیده این مورد است. و بعضی از فقهاء حرمت آن را از ضروریات دین اسلام دانسته اند.

نیز شکی نیست که پولی را که برنده می گیرد حرام و مالک آن نمی شود و نمی تواند در آن تصرف نماید و واجب است آنرا به صاحبش برگرداند. چنانکه قرآن مجید می فرماید:

﴿وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبُطْلِ﴾^۱

مال یکدیگر را به باطل نخورید و تصرف در مالی که از راه قمار بدست آمده یقیناً خوردن مال به باطل است. و فرقی در حرمت قمار بین اقسام و انواع مختلفی آن خواه با وسائل مخصوصه قمار که از سابق مرسوم بوده مانند نرد و شطرنج و آس و گنجیفه و غیر آن یا آنچه که در این دوره از ورق و غیره به آن افزوده شده است، نیست.

حتی بازی کردن با تخم مرغ و گردو بشرط برد و باخت با سایر انواع قمار یکی است. چنانچه در صحیفه معمر بن خالد از حضرت موسی بن جعفر رحمته الله

است فرمود: نرد و شطرنج و چهارده همه در حرمت یکی است، و هر چیزی که بر آن بازی قمار شود میسر و حرام است.^۱

حضرت امام محمد باقر علیه السلام فرمود: «میسری که در قرآن مجید تحریم شده عبارت از نرد و شطرنج است و هر نوع قماری میسر است».^۲

ب: سرگرمی به آلات قمار بدون شرط بندی

بازی کردن با آلات قمار و وسائل مخصوص قمار بدون شرط و برد و باخت و فقط به منظور سرگرمی و تفریح هم حرام است و حرمت آنهم مورد اتفاق فقهاء می باشد. و در اول این بحث (بخش سوم حدیث اول این کتاب) حدیث شریفی از حضرت امام صادق علیه السلام نقل شده که: بازی کردن با شطرنج شرک به خدا است و دست کردن در آن مانند دست کردن در گوشت خوک است و پیش از نماز باید دستها را بشوید و نگریستن به آن مانند نگاه کردن به عورت مادر است.^۳

از حضرت امام باقر علیه السلام در تفسیر آیه خمر و قمار چنین رسیده:

اما میسر، پس نرد و شطرنج و همه انواع قمار حرام است و خرید و فروش و بهره برداری از آنها (که از آن جمله بازی کردن با آنها است هر چند بدون شرط و فقط به منظور سرگرمی باشد)، حرام است.

۱ - گناهان کبیره، ج ۱، ص ۲۵۲.

۲ - گناهان کبیره، ج ۱، ص ۲۵۲.

۳ - همان، ج ۱، ص ۲۵۳.

بالجمله جمیع آلات و وسائل قمار ساختن و گرفتن اجرت و فروختن و خریدن و پول آن به هر عنوان حرام است. بلکه نگهداری آلات قمار نیز حرام و از بین بردنش واجب است.^۱

سؤال مهم:

عده ای می پرسند بازی با شطرنج و امثال آن که بدون برد و باخت باشد، حرام است مخصوصاً امروز که به صورت یک نوع ورزش فکری مطرح شده و در همه مراکز فرهنگی شیوع دارد.

باید در پاسخ این عده گفت: از آنجا که اسلام بمنظور مبارزه ای اساسی با قمار و جلوگیری از رواج آن، تمام وسائل قمار را تحریم نموده تا بدین وسیله ریشه ی قمار از میان جامعه کنده شود و مردم از آن متنفر باشند، اگر وسائل قمار در میان مردم به طور آزاد خرید و فروش شده در خانه ها نگهداری شود و برای تفریح و سرگرمی و لو بدون شرط بندی از آن استفاده شود، قابل تردید نیست که این وضع زمینه را برای شیوع قمار آماده می سازد و در این صورت جلوگیری از قمار نیز خالی از اشکال نیست.

این است که اسلام مبارزه را اساسی تر و از ریشه گرفته، زمینه شیوع قمار را با تحریم قطعی و مطلق وسائل قمار از بین برده است.^۲

۱ - همان، ج ۱، ص ۲۵۴.

۲ - همان، ج ۱، ص ۲۵۴.

بخش دهم:

فتاوی مراجع تقلید درباره‌ی شطرنج

بخش دهم: فتاوی مراجع تقلید درباره‌ی شطرنج

در پایان لازم می‌دانیم فتاوی بعضی از مراجع تقلید را در مورد شطرنج ذکر کنیم تا شاهدی گویا برای اثبات مطالبی که گذشت باشد.

سؤال: بازی با شطرنج و پاسور حکمش چیست؟

۱- آیت الله العظمی خوئی رحمته الله:

بازی با آلات قمار مثل شطرنج و امثال آن، آلتی که برای قمار مهیا گردیده، حرام است با شرط بندی، و گرفتن پولی که از راه شرط بندی به دست آمده نیز حرام است و شخص برنده مالک آن نمی‌شود، و همچنین بازی با آن، اگر شرط بندی هم نباشد حرام است.^۱

۲- مقام معظم رهبری (دامت برکاته):

بازی با آلات قمار بدون برد و باخت هم حرام است، و بازی شطرنج اگر (در سطح جهانی) آلت قمار نباشد بدون برد و باخت اشکال ندارد.

۳- آیت الله العظمی تبریزی رحمته الله:

بازی با آلات قمار چه با برد و باخت مالی باشد یا بدون آن، جایز نیست، و پاسور از آلات قمار است، و شطرنج نیز تا وقتی که محرز نشود از آلت قمار بودن خارج شده به طوری که در هیچ مجتمعی قمار با آن متعارف نباشد، بازی با آن چه با برد و باخت باشد یا بدون آن، جایز نیست.

۱ - منهاج الصالحین، ج ۲، ص ۷.

۴- آیت الله العظمی وحید خراسانی (دامت برکاته):

بازی کردن با آلات قمار مثل شطرنج، نرد، پاسور... با برد و باخت حرام قطعی است، و بدون برد و باخت بنا بر احتیاط واجب جایز نبوده و حرام است.

۵- آیت الله العظمی فاضل لنکرانی رحمته:

بازی با آلات قمار مطلقاً (چه با شرط بندی و برد و باخت و چه بدون آن) حرام است.

۶- آیت الله العظمی سیستانی (دامت برکاته):

شطرنج مطلقاً حرام است و پاسور اگر همچنان در عرف قمار باشد بازی با آن بدون برد و باخت به احتیاط واجب جایز نیست.

۷- آیت الله العظمی مکارم شیرازی (دامت برکاته):

اگر شطرنج در عرف عام از صورت قمار خارج شده باشد و بعنوان ورزش شناخته شود مانعی ندارد، و بازی با پاسور بدون برد و باخت نیز اشکال دارد.

۸- آیت الله العظمی صافی گلپایگانی (دامت برکاته):

مطلقاً حرام است.^۱

۹- آیت الله العظمی بهجت (دامت برکاته):

با برد و باخت حرام قطعی است و بدون برد و باخت به احتیاط شدید حرام است.^۱

۱ - مسائل جدید از دیدگاه علماء و مراجع تقلید، ج ۱، ص ۱۸۹.

۱ - توضیح المسائل آیت الله بهجت (دامت برکاته) مسائل متفرقه - م ۹.

در این بخش شایسته است متن استفتائیه بنیان گذار جمهوری اسلامی ایران حضرت امام خمینی علیه السلام را در مورد بازی شطرنج بررسی نمائیم.

در شهریور ماه سال ۱۳۶۷ از محضر ایشان سؤالی در مورد شطرنج مطرح شد و ایشان هم پاسخ دادند. همین سؤال و جواب به دلیل عدم فهم درست و محتملا فرصت طلبی بعضی از افراد، دستاویزی برای تجویز و حلیت و اشاعه‌ی شطرنج واقع شد. عده‌ای هم که دنبال بهانه‌ای در این زمینه بودند، با طرح این مساله که امام خمینی قدس سره شطرنج را حلال فرموده، به سرعت آن را به عنوان یک رشته‌ی ورزشی در کنار سایر ورزش‌ها، در مجامع فرهنگی کشور وارد کرده و برای ترویج آن، تبلیغات گسترده‌ای انجام گرفت.

مناسب به نظر می‌رسد در ابتدا متن آن سؤال و جواب را بیاوریم، سپس به توضیح مطلب بپردازیم.

پاسخ امام علیه السلام به دو سؤال فقهی

در روزنامه‌ی جمهوری اسلامی شهریور ماه ۱۳۶۷ در جدول اخبار روز، تحت عنوان: «پاسخ امام به دو سؤال فقهی» دو استفتاء از محضر مرحوم امام به همراه جواب آن‌ها چاپ شد که سؤال اول مربوط به خرید و فروش آلات مشترک موسیقی بود که از محل بحث ما خارج است، و سؤال دوم مربوط به بازی شطرنج است.

عین متن استفتای دوم و جواب مرحوم امام از قرار ذیل است:

بخش یازدهم:

فتاوی امام خمینی (ره) درباره‌ی شطرنج

سؤال: اگر شطرنج آلت قمار بودن خود را به طور کلی از دست داده باشد و چون امروزه تنها به عنوان یک ورزش فکری از آن استفاده گردد، بازی با آن چه صورتی دارد؟

جواب: بسمه تعالی - بر فرض مذکور اگر برد و باختی در بین نباشد اشکالی ندارد.^۱

سپس در مهرماه همان سال این سؤال و جواب مورد نقد یکی از فضیای حوزه‌ی علمیه قم، حجت الاسلام و المسلمین قدیری قرار گرفت و ایشان طی نامه‌ای به مرحوم امام سؤالاتی نقد آمیز مطرح کرد که در مورد شطرنج این چنین آمده است:

۲- در سؤال دوم (یعنی در مورد شطرنج) سائل محترم از کجا ادعا می‌کند که امروز شطرنج آلت قمار بودن خود را به کلی از دست داده و تنها ورزش فکری شده است؟!

مرحوم امام نیز در جواب نامه‌ی آقای قدیری مطالبی را بیان فرمودند. از جمله در مورد شطرنج این چنین فرمودند:

«... اما این که نوشته اید از کجا سائل به دست آورده شطرنج به کلی آلت قمار نیست، این از شما عجیب است، چون سؤال‌ها و جواب‌ها فرض است و بنابراین آن چه را من جواب داده‌ام در فرض مذکور است که اشکالی متوجه نیست و در صورت عدم احراز باید بازی نکنند...»^۲

۱ - روزنامه جمهوری اسلامی، یکشنبه ۱۳۶۷/۶/۲۰ برابر با ۲۹/مهرم/۱۴۰۹، شماره ۲۶۹۲، سال دهم.

۲ - روزنامه جمهوری اسلامی، چهارشنبه ۱۳۶۷/۷/۱۳ برابر با ۲۳/صفر/۱۴۰۹، شماره ۲۷۱۲، سال دهم، و مسائل عصر جدید، م ۵۸، ص ۱۶۵ تا ۱۶۷.

تشریح پاسخ امام علیه السلام در مورد شطرنج

با دقت و تامل در سؤالات و جواب‌های مذکور به خوبی روشن می‌شود که مرحوم امام فقط در یک فرض، بازی با شطرنج را تجویز فرموده‌اند و آن در صورتی است که بازی شطرنج به طور کلی آلت قمار بودن خود را از دست داده باشد و تنها به عنوان یک ورزش فکری از آن استفاده گردد که در این صورت بازی با آن بدون برد و باخت اشکالی ندارد.

حلیت شطرنج در فرض مذکور تقریباً مورد اتفاق همه‌ی فقهاء و مراجع تقلید است، زیرا حرمت شطرنج مبتنی بر آلت قمار بودن است.

بنابراین اگر فرض شود روزی این عنوان زائل گردد و شطرنج از آلت قمار بودن خارج شود و به عنوان یک ورزش و بازی فکری در آید، حرمت منتفی خواهد شد و در این صورت همه‌ی علماء قائل به جواز هستند. در این جا این نکته را نیز متذکر می‌شویم که خروج شطرنج از آلت قمار متوقف بر تحقق دو شرط اساسی است که هیچ کدام در مورد شطرنج تحقق پیدا نکرده است.

شرط اول: این که در هیچ کشور و مجتمعی قمار با آن، متعارف نباشد و به عنوان آلت قمار محسوب نگردد.^۱

شرط دوم: این که باید خروج این بازی از آلت قمار بودن به طور قطع و یقین ثابت گردد و صرف گمان و احتمال کفایت نمی‌کند، همچنان که در جواب امام راحل به آقای قدیری به این شرط تصریح شده است، آن جا که می‌فرمایند:

۱ - از حجت الاسلام قرهی - یکی از اصحاب استفتای امام علیه السلام در این باره سؤال شد، ایشان در جواب گفتند: منظور امام علیه السلام در سطح جهانی است، یعنی در هیچ کشوری آلت قمار نباشد.

«... در صورت عدم احراز (احراز یک مطلب یعنی قطع و یقین داشتن) باید بازی نکنند...».

بنابراین همان طور که ملاحظه شد مرحوم امام رحمته الله در فرضی که فقط با دو شرط اساسی تحقق پیدا می کند حکم به حرمت شطرنج فرموده اند و این حکم، مطابق با قواعد فقهیه است و شاید اگر سؤال مذکور از هر کدام علمای بزرگوار پرسیده شود جواب، همان جواب امام باشد.^۱

از همه ی این ها گذشته استفتاءات دیگری از مرحوم امام در دست است که در آن ها به طور مطلق به حرمت شطرنج تصریح گردیده است که توجه خوانندگان محترم را به آن سؤال ها و جواب ها جلب می کنیم:

(الف) آیا در اسلام شطرنج حرام است؟

جواب: حرام است.

(ب) اگر شطرنج بدون پول باشد آیا باز هم حرام است؟

جواب: حرام است.

(ج) بازی های سرگرم کننده ولی بدون شرط بندی مانند شطرنج و تخته نرد و غیره چگونه است؟

جواب: بازی با آلات قمار مطلقاً حرام است.^۲

کوتاه سخن اینکه حرمت شطرنج از مسائل متفق علیه بین فقها و مراجع عظام تقلید است و احدی از فقهای قدیم و جدید ما حکم به حرمت آن نکرده است مگر در فرض خاصی که مفصلاً در این زمینه گفتگو شد.

۱ - راز شطرنج، ص ۱۰۱ تا ۱۰۵.

۲ - استفتاءات، ج ۲، صص ۹ و ۱۰.

آیا می دانید که:

این سخن: «شطرنج یک ورزش فکری است» تنها در کشورهای اسلامی که آن را حرام دانسته اند، رواج دارد و در کشورهای غیر اسلامی از فکری بودن آن خبری نیست و تنها آن را به عنوان قمار می دانند؟ می دانید چرا؟ چون در کشورهای اسلامی تنها به بهانه های زیبا از جمله «ورزش فکری» می توان قمار و یا حرامی را جایز نمود و رواج داد.

رنج شطرنج

در پایان توجه خوانندگان عزیز را به مقاله ای زیبا توسط نویسنده ی معاصر مرحوم حسین عبداللهی خوروش نوشته شده جلب می نمایم.

آیا شطرنج مقوی اندیشه و عامل رشد فکر است؟ بدیهی است که شطرنج یک بازی فکری بوده و اندیشه انسانی را به کار می گیرد. لکن باید دید در پس این اندیشیدن چه چیز بدست می آید؟ آیا مطلب مهمی کشف و اختراعی انجام می گیرد؟ و یا تحولی در زندگی یکی از دو بازیکن حاصل می شود؟ آیا فائده اش به اندازه تحلیل چند مسئله ریاضی یا اجتماعی هست؟ و یا حداقل به اندازه حل نمودن یک جدول روزنامه فایده دارد؟ یا بر عکس چنانچه ذیلاً خواهد آمد مغزی پر از درد، اعصابی خسته و روانی آشفته برای انسان فراهم می آورد.

بر آگاهان بازی شطرنج پوشیده نیست که کمتر بازی یا مسابقه ای می توان یافت که مانند شطرنج کلیه مشاعر و تمامی وجود انسان از جسم و روح او را اسیر و مجذوب خود سازد. دو حریف در شطرنج در تمام طول بازی که گاهی ساعتها به طول می انجامد و به قوت می توان گفت در یک مصاف پیگیر تمامی فکر و مغز و اعصاب بازیکنان معطوف مهره های سیاه و سپید شطرنج می باشد.

قاعده بازی و اصولاً اصطلاحاتی همچون «بزرگان سبیه، مهره بازی کنند» ایجاب می‌کند که به صورت یک آوانس هم که شده، بازی از جانب مهره سفید شروع می‌شود و در پس آن صاحبان مهره‌های سفید و سیاه با حمله و گریزهای پی‌پی به قلع و قمع مهره‌های مقابل کوشیده، باکشتن هر مهره از حریف شوکی بر روان دشمن وارد می‌کنند، خاصه اگر آن مهره، مهره مهمی باشد، در مقابل، شغف و غروری واهی بر زنده مهره دست می‌دهد... برای مثال، بسیار اتفاق افتاده است که به نحوی از انحاء با کیش دادن (تهدید نمودن) شاه به وسیله فیل و به خصوص اسب که حمله‌اش چند جانبه بوده و باصطلاح «هم از توبره می‌خورد و هم از آخور» حریف به راحتی وزیر و در حقیقت فرمانده و بزرگترین قدرت بازی خود را از دست می‌دهد.

حریف وزیر از کف داده، با احتمال قوی، دچار ضربه عصبی می‌شود. به ویژه اگر بازی مهم و در سطح بین‌المللی، مثلاً میان افرادی چون اسپاسکی و بابی فیشر باشد... طبیعی است حریف وزیر از کف داده از دیگر مهره‌های قوی استفاده می‌کند و گاهی شده است که با به میدان کشیدن رخ مصمم به عمل انتقامی می‌شود، به خصوص اینکه حریف او به موجب وزیر کشی خیالی در پرتو غرور کاذب و سرمستی بیجا از شراب پیروزی احتمالی به رجز خوانی‌های تو خالی و بی‌ثمر و نیز تحقیر حریف پرداخته و حتی گاهی به اعمال و حرکات غیر معقول دست می‌زند. غرور بیجا گاهی نیز او را از بازی صحیح و لازم مانند (قلعه) که شاه را در لاک دفاعی و یک حفاظ محکم قرار می‌دهد، محروم می‌سازد و بسیار شده است که بازی کنی که وزیر داده از غفلت ناشی از سرمستی موهوم حریف استفاده کرده و در یک فرصت مناسب با انتقال رخ به پشت جبهه دشمن، شاه حریف را با یک کیش مهلک غافل گیر و او را که به اعتبار گرفتاری وزیر، مطمئن به پیروزی کرده بود، مات و بازنده می‌نماید.

در چنین حالتی، تنها آشنایان به شطرنج می‌توانند شدت فوق‌العاده کشنده «شوک و ضربه» محکم مغزی و احتمالاً قلبی بازنده را احساس کنند، این امر از بدیهیاتی است که حتی در ساده‌ترین و تفریحی‌ترین بازیهای شطرنج بر بازنده به خیال خود پیروز عارض می‌شود، بالا رفتن فشارخون در لحظات حساس درگیری با حریف به خصوص در هنگام باختنهای غیر منتظره حتمی است.

پس به موجب کدام منطق و کدام مصلحت به سراغ شطرنج برویم؟ تنها به این سبب که شطرنج یک سرگرمی است، نباید ساعتها وقت پربها را که می‌باید صرف مسائل مثبت و سازنده گردد، ضایع و خراب نمود، به خصوص اینکه در پرتو آن نه سودی حاصل است و نه نتیجه و خدمتی عاید. سودش یک تصدیق حتم است و یک تخریب مغز و یک فرسایش اعصاب و یک تشویش افکار و اتلاف گرانبهاترین سرمایه عمر که اوقات عزیز آدمی می‌باشد. و اگر فرضاً بازی کنان شطرنج، کیف و لذتی خیالی هم برای آن قائلند، باید دانست انسان نسبت به هر چیزی علاقه پیدا کرد، از برخورداری و تماس با آن چیز لذت می‌برد، معتادین به چرس، بنگ، هروئین، ال‌اس‌دی، ماری‌جوآنا و دیگر مواد مخدر از استعمال آنها لذت می‌برند. الکل برای یک الکلی علیرغم همه مضرات فراوانش لذتبخش است.

یک قمار باز با وجود همه زیانهای خانمان برانداز و همه بی‌آبروئیهای پیرامون قمار از کار خود لذت می‌برد یک لذت عاطف، یک لذت بی‌منطق، یک لذت واهی و جاهلانه.

یک شطرنج باز از چه لذت می‌برد؟ از اوقات فراوان عمر عزیزی که از دست می‌دهد؟ از اعصاب فرسوده و روان آشفته‌ای که پیدا می‌کند؟ از کینه و عداوتی که با حریف خود هر یک در دل جای می‌دهند؟ و یا از توهنات واهی که

غالباً بر آنها حکومت می کند؟ و چه زیبا می گوید آن اندیشمند بزرگ انگلیسی ولز که: «اگر خواستید به جنگ سیاستمداری روید لازم نیست که به سراغ توپ و تانک بروید، تنها کافی است او را با بازی شطرنج مشغول کنید». در خاتمه باید دید اسلام مکتبی که رسالت تندرستی جسم و روح انسان را به دوش دارد، پیرامون این آفت جسم و روح و اوقات انسان چه می گوید؟!^۱

نتیجه‌ی بحث

نتیجه‌ی بحث تا بدینجای کلام به شرح زیر می‌باشد:
الف: از سیاق آیات قرآن و روایات معلوم شد که شطرنج از آلت قمار خرج نیست.

ب: اجماع فقهاء هم دلالت بر حرمت دارد.

ج: طبق نظر متخصصان طراز اول این رشته، شطرنج علاوه بر اینکه نمی‌تواند یک ورزش ذهنی باشد، بلکه زیانهای جسمی و روانی زیادی برای بازیکنان به ارمغان خواهد آورد.

د: اکثریت عرف جامعه هم از دیر زمان تاکنون شطرنج را به عنوان یک قمار قلمداد می‌کنند.

پس جای هیچ شک و تردیدی نمی‌ماند که شطرنج از حالت قمار خارج نشده است و حتی یک استعمار فکری را در معیت خود به ارمغان می‌آورد و لذا سرگرمی‌های تخریبی محسوب می‌شود که در کنار آن فرصتها و نیروهای

۱ - برگرفته از کتاب ره آورد، از کدامین افق، هفتمین و هشتمین مجموعه مقالات

فکری را به تباهی می کشد و حیات جمعی را هم در معرض فنا و نابودی قرار می‌دهد.

لذا بر مسئولین عزیز و متعهد ذی ربط لازم و واجب است با آگاهی و شیوه‌های صحیح، هر چه زودتر با مبارزه‌ای جدی، از تولید و نشر شطرنج و امثال آن جلوگیری کنند و جامعه را به سوی سرگرمی‌های سالم رهبری نمایند.

آثار دیگر از مؤلف

- ۱- دانستنیهای علمی پیرامون ریش و ریش تراشی
- ۲- مرد غیرتمند ایرانی (پیرامون زندگانی حضرت ابولؤلؤ)
- ۳- انحرافات جنسی یا ازدواج بدون مقدمه (راههای پیشگیری از استمناء)
- ۴- مجموعه مقالات (شامل ۲۵ مقاله)
- ۵- شور حسینی (استفتاءات محرم)
- ۶- آداب سفر و زیارت.
- ۷- اذان در اسلام
- ۸- نخستین حامی پیامبر ﷺ (حضرت خدیجه علیها السلام)
- ۹- سلطان دین (امام رضا علیه السلام)
- ۱۰- اسلام آوردن ایرانیان
- ۱۱- جوان و موسیقی.

منابع و مأخذ

- ۱- قرآن کریم
- ۲- منتخب التواریخ
- ۳- معانی الاخبار
- ۴- مستدرک الوسائل
- ۵- وسائل الشیعه
- ۶- من لا یحضر الفقیه
- ۷- خصال شیخ صدوق علیه السلام
- ۸- امالی شیخ طوسی علیه السلام
- ۹- امالی شیخ طوسی علیه السلام
- ۱۰- دعائم الاسلام
- ۱۱- فروع کافی
- ۱۲- بحار الانوار
- ۱۳- میزان الحکمه
- ۱۴- حق الیقین
- ۱۵- الدعوات
- ۱۶- عیون اخبار الرضا علیه السلام
- ۱۷- منتهی الآمال
- ۱۸- جامع الاخبار
- ۱۹- تحف العقول
- ۲۰- روضه الواعظین
- ۲۱- تهذیب
- ۲۲- اصول کافی

- ۲۳- منهاج الصالحین
 ۲۴- پاسخ به پرسشهای مذهبی
 ۲۵- تفسیر قمی
 ۲۶- تفسیر کوثر
 ۲۷- تفسیر عیاشی
 ۲۸- تفسیر اثنی عشری
 ۲۹- تفسیر روض الجنان و روح الجنان
 ۳۰- گناهان کبیره
 ۳۱- راز شطرنج
 ۳۲- شطرنج از دیدگاه تاریخ و ادبیات
 ۳۳- مسائل عصر جدید
 ۳۴- توضیح المسائل آیت الله بهجت
 ۳۵- استفتاءات امام خمینی علیه السلام
 ۳۶- روزنامه جمهوری اسلامی
 ۳۷- مسائل جدید از دیدگاه علماء و مراجع تقلید
 ۳۸- مبارزه با گناه
 ۳۹- ره آورد از کدامین افق